

ČASOPIS

katolického duchovenstva.

Ročník XVII.

1876.

Svazek II.

Na objasnění záhadných slov sv. Ireneae adv. haer. III, 1, 1.

Podává Dr. *Frant. Bauer*, profesor theologie v Praze.

Jakkoli dle sněmu Trid. (sess. IV. de canon. script.) veškery knihy St. i N. Z. téhož Boha za původce mají a tudíž ve stejné poctivosti je chovati náleží, nelzeť předce upříti, že obsahem svým ze všech nejdůležitější jsou sv. evangelia, ješto nám vystavují osobu, život a učení Pána Ježíše, jímžto se zjevení Boží dovršilo a na němž všecko křesťanství spočívá. I není tedy než důsledkem naskrz přirozeným, že všeliké útočení proti křesťanství konečně samé osoby Ježíše Krista se dotýká a ji s výše přirozenosti božské strhnouti usiluje. Že však bohovražednému útoku tomu nemálo vadí hradby sv. evangelií, jali se odpůrci Páně podnikati práce podkopnické, upírati evangeliím pravosti a věrohodnosti, a pokládati nynější jich úpravu až do druhého století.*)

I nabyla tedy otázka, kdy asi naše evangelia sepsána jsou, nemalé důležitosti, a větší bedlivostí dlužno

*) Srovn. Konst. *Tischendorf*, Wann wurden unsere Evangelien verfasst, str. 1. n. — a viz počínání Alfonse *Štastného* v osklivém jeho výmětku: „Ježíš a jeho poměr ku křesťanství.“

si všimati každé zprávy, které se nám z prvních dob křesťanstva v té příčině zachovala. A proto poněkud obšírněji pojednati hodláme o svědectví sv. Ireneae adv. haer. III. 1, 1., kteréž až do konce druhého století sáhá, o všech čtyřech našich evangelích mluví, je v jistou posloupnost staví, a arcíť i o době se zmiňuje, kdy sepsána byla, avšak právě vzhledem posledním podle běžného výkladu, co do evangelí synoptických, zřejmě se potýká s jinými zprávami i souvěkými i pozdějšími, ba ani se Skutky apošt. v úplný soublas uvesti se nedá. Znít pak následovně :

Dle nejstaršího překladu:

(Vydání Migneovo)

Ita Matthaeus in Hebraeis ipsorum lingua scripturam edidit Evangelii, cum Petrus et Paulus Romae evangelizarent, et fundarent Ecclesiam. Post vero horum excessum, Marcus discipulus et interpres Petri, et ipse quae a Petro annuntiata erant, per scripta nobis tradidit. Et Lucas autem sectator Pauli, quod ab ipso praedicabatur evangelium in libro condidit. Postea et Joannes discipulus Domini, qui et supra pectus Jesu recumbebat, et ipse edidit Evangelium, Ephesi Asiae commorans.

Dle Eusebia H. E. V. 10,

2—4.:

(Vydání Lämmerovo)

Ὁ μὲν δὴ Ματθαῖος ἐν τοῖς Ἑβραίοις ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν διαλέκτῳ καὶ γραφῆν ἐξήγγεικεν εὐαγγελίου, τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Παύλου ἐν Ῥώμῃ εὐαγγελιζομένων καὶ θεμελιούντων τὴν ἐκκλησίαν. μετὰ δὲ τὴν τούτων ἔξοδον Μάρκος ὁ μαθητὴς καὶ ἐρμηνευτὴς Πέτρου καὶ αὐτὸς τὰ ὑπὸ Πέτρου κηρυσσόμενα ἐγγραφῶς ἡμῖν παραδέδωκε, καὶ Λουκᾶς δὲ ὁ ἀκόλουθος Παύλου, τὸ ὑπὲρ ἐκείνου κηρυσσόμενον εὐαγγέλιον ἐν βίβλῳ κατέθετο. ἔπειτα Ἰωάννης, ὁ μαθητὴς τοῦ Κυρίου, ὁ καὶ ἐπὶ τὸ στήθος αὐτοῦ ἀναπεσὼν, καὶ αὐτὸς ἐξέδωκε τὸ εὐαγγέλιον, ἐν Ἐφέσῳ τῆς Ἀσίας διατρέψων.

I.

Podle obecného výkladu těchto slov Ireneových psal prý sv. *Matouš* evangelium své mezi Hebréji, a tudíž v Palestíně, *když* sv. Petr a Pavel společně v Římě blahověstili a církev zakládali, tedy mezi r. 65. a 67.; neboť žeby sv. Petr a Pavel již dříve byli *společně* v Římě apoštolovali, dovoditi nelze; *po jejich* pak *smrti*, tedy v druhé polovici r. 67. aneb ještě později, ač ovšem před rozko-táním Jerusalema, psali prý sv. *Marek* a *Lukáš*.

O sv. *Matouši* praví *Eusebius* (H. E. III. 25, 6.), že z počátku kázal *Hebréům*, t. j. Židům aramejského jazyka užívajícím a tudíž v Palestíně přebývajícím ¹⁾, když pak i k jiným národům podati se chtěl, že mateřským jazykem jim písemně zůstavil své evangelium za náhradu přítomnosti své. I psáno tedy evangelium sv. *Matouše* podle *Eusebia* dříve, než apoštol ten národ a vlast svou za příčinou rozsáhlejší evangelizace opustil. Tentýž *Eusebius* zachoval nám (H. E. V. 21, 14.) z *Apollónia Efeského* ²⁾ podání, že vstupuje na nebesa přikázal Pán apoštolům svým, aby před 12 lety Jerusalema neopouštěli, arcíť v tom toliko smyslu, aby až po tu dobu ze střediska církve židokřesťanské k jiným národům na hlásání evangelia se nevydávali. Přidáme-li se k obecnému bez mála náhledu, že Kristus Pán se narodil koncem r. 749. u. c. ³⁾, a že mu bylo, jak velmi se podobá, asi pět měsíců přes 33 leta ⁴⁾, když po slavném z mrtvých vstání na nebesa vstoupil, neměli apoštolé Jerusalema dle *Apollónia* opouštěti před r. (749 + 34 + 12 =) 795. u. c. čili před

¹⁾ Srovn. Sk. apošt. 6, 1.

²⁾ Zemřel smrtí mučnickou okolo r. 180.

³⁾ Srovn. *Friedlieb*, Geschichte d. Leb. J., str. 47. n.

⁴⁾ Tamtéž str. 115. n.

r. (795 — 753 =) 42 po Kr.)* A není zajisté pouhou náhodou, že podle Eusebia (Chron. ad a. 2. Claudii), Jeronyma (de vir. ill. c. 1.) a Orosia (Hist. VII. 6.) téhož právě roku sv. Petr Palestínu opustil a do Říma se odebral, a že za doby pozdější mimo sv. Jakuba M., biskupa Jerusalémského, v celé Palestíně neshledáváme z apoštolů nikoho, leč o sněmě Jerusalémském. I byl by tedy sv. Matouš podle Eusebia, který o podání Apollóniově žádné pochybnosti nejeví, evangelium své daleko dříve sepsal, než je Ireneus klade, dle dotčeného t. výkladu. A předce známo bylo Eusebiovi i svědectví Ireneovo, an nám je řecky zachoval.

Co do evangelia sv. *Marka* vypravuje Eusebius (H. E. VI. 14, 6. 7.) podle *Klementa Alex.* a sice z knih *Ἐπιτομῶσεων* zvaných (kteréž Klement psal za první doby svého křesťanství a tudíž asi současně s 5 kn. sv. Ireneae proti bludařům), jak sv. Marek k žádosti křesťanů římských kázání Petrovo sepsal a jim podal, čemuž prý sv. Petr ani nebránil ani nenadržoval. Ještě tedy *za živobyť* sv. Petra bylo by psáno evangelium Markovo. Na jiném místě (v 6. kn. hypotyp. u Euseb. H. E. II. 15, 2.) ovšem praví sv. Klement, že zjevením Ducha sv. byl Petr o té horlivosti křesťanů římských poučen a že spis Markův mocí svou schválil, aby v církvích se čítával. A tomu, vece Eusebius (na m. d.) přisvědčuje i *Papias*, biskup Hierapolský. Než odchylkou tou neruší se zpráva Kle-

---

*) R. 749. u. c. počítáme *celý*, poněvadž se Kr. *koncem* t. r. narodil. — *Sušil* (Evang. sv. Mat. str. 14.) jinak počítá, udáváje na základě téhož Apollónia r. 45., což má-li sledovati ze součtu věku Páně (Sušil má za to, že Pán jen čtvrt nebo půl roku přes 2 leta veřejně působil; srovn. předml. k evang. sv. Jana str. 11.) a 12 oněch let ($33 + 12 = 45$), na omylu se zakládá, poněvadž nešetřeno bludného mínění, že r. 754. u. c. skutečně = r. 1. po Kr.

mentova o čase, kdy evangelium Markovo sepsáno bylo. Jak mohl tedy Ireneus říci, že *po smrti* Petrově psal Marek?

Ve Skutcích apošt. (1, 1.) nazývá sv. *Lukáš* evangelium své výslovně řečí první, a byť ani tak nečinil, sám konec evangelia a začátek Skutkův bezpečně by nás poučil, že evangelium před Skutky psáno bylo. Nejsouť pak Skutkové sepsáni před r. 63., avšak ani mnoho později, neboť jednak udávají (28, 30.), že celé dvouletí (od vesna r. 61. až do vesna r. 63.) trvala vazba Pavlova v Římě, jednak o pozdějších přibězích života Pavlova naskrze mlčí, ani cesty jeho do Španělska, ani druhé vazby římské, ani smrti mučenické nepřipomínajíce. Nemohlo tedy ani Lukášovo evangelium sepsáno býti *po smrti* Petra a Pavla, jak z Ireneua nejedněm se vidí.

II.

Nesluší zajisté Ireneua lehkovážně viniti z omylu trojího evangelia se týkajícího a tudíž trojnásobného. Proto domníval se slavný učenec anglický Jan *Christophorson* v 16. stol., nevěda, jak by dotčené spory ukliditi se daly, pokud čtení *μετὰ τὴν τούτων ἔξοδον* za pravé se bude pokládati, žeby místo tohoto čtení položiti se mělo: *μετὰ τὴν τούτων* (Matoušova t. evangelia) *ἔκδοσιν*, a domněnka ta přijata pak i do vydání jeho recense a překladu historie Eusebiovy, kteréž po jeho smrti Ed. Godsalf r. 1570. opatřil. Čtení toto schvaloval i H. *Grotius* (Comment. in Marc. init.) a dokládal se starého rukopisu, aniž ho však pojmenoval. Jelikož nejnovější (z r. 1862.) vydavatel historie Eusebiovy Hugo Lämmer, ačkoli (str. 873.) tvrdí, že mimo překlady Rufinovy 14 rozličných rukopisů porovnal, na d. m. tohoto různočtení neuvádí, právem domnívati se lze, že Grotius autoritou Christo-

phorsonovou klamně se zpravoval *). Aniž veliké váhy přikládati sluší čtení: *μετὰ τὴν τοῦ κατὰ Ματθαίου εὐαγγελίου ἔκδοσιν*, kteréž se nachází v díle v 5. prý stol. sepsaném a r. 1673. v Římě pod názvem: „Catena graec. Patr. in evang. sec. Marcum, collectore atque interprete P. Posino“ vydaném; neboť již samo sebou spíše výkladem se jeví než různocněním, a což zajisté rozhoduje, překlad Ireneae, již snad z 2. století pocházející, má „excessum“, překladatel Eusebiův Rufinus „exitum“, a nikdo „editio-nem“ aniž podobně.

III.

Poněvadž tedy jedině čtení *μετὰ τὴν τούτων ἔξοδον* za pravé pokládati náleží, v nemalých nesnázích a rozpacích se ocítají, kdož jednajíce o otázce, kdy evangelia synoptická sepsána byla, výkladu slov Ireneových výše položeného se přidržují. Nevědouce jiného zbytlí aneb nedbají toho svědectví, jakož činí ku příkl. *Unterkircher* ¹⁾, *Reithmayer* ²⁾, *Schegg* ³⁾, *Lanjen* (co do Matouše) ⁴⁾; aneb přičítají Ireneovi přednost před svědky a důvody jinými, což činí *Hug* ⁵⁾ a jeho hlavně autoritou vedeni jsouce *Allioli* ⁶⁾, *Haneberg* ⁷⁾, *Bible česká* z r. 1851 ⁸⁾, *Mayer* ⁹⁾,

*) Srovn. *Patritius*, De evangeliis, kn. 1. str. 37.

1) *Introd. in Biblia N. F.* str. 113 n. 139.

2) *Einl. in d. canon. Bücher d. n. B.* str. 351 n., o otázce té při Mat. ani nejednaje; než viz jeho pozn. 3. na str. 386., o níž později se zmíníme.

3) *Evang. n. Matth. I. díl*, str. 7. n.; *Evang. n. Mark. I. díl*, str. 10 n.

4) *Grundriss d. Einl. in d. N. T.* str. 27. 38.

5) *Einl. in d. Schriften d. N. T. 4. vyd., II. díl*, str. 8. n. 61.

6) *Die hl. Schriften d. A. u. N. T. 8. vyd., III. díl*, str. 4. 131.

7) *Versuch einer Gesch. d. bibl. Offenb.* str. 636. 645. n.

8) *Str. 1121.*

9) *Einl. in d. Schriften d. N. T.* str. 66 n. 86 n.

Stárek (co do Matouše)¹⁾, *Reischl*²⁾ a j. Jen někteří o to se pokoušejí, jak by běžný výklad slov Ireneových se svědky odporujícími porovnali, jako *Reithmayr*³⁾, *Stárek*⁴⁾, *Sušil*⁵⁾ co do evangelia Markova, a *Bisping*⁶⁾, co do evangelia Matoušova i Markova.⁷⁾

Ještě podotknouti sluší, že bez mála všickni učencové zde uvedení slova Ireneova *μετὰ τὴν τούτων ἔξοδον* k evangeliu sv. Lukáše ani nepotahují.

Hug z vniterných důvodův ač lichých Matoušovo evangelium až do začátku války židovské klada, nemohl než rozhodně tvrditi, že slovo *ἔξοδος*, exitus, na m. d. značí smrt, a dokládá se II. Petr. 1, 14. 15., kdež sv. Petr svůj „exod“ na roveň staví se složením stánku, t. j. těla svého, a Luk. 9, 31., kdež se vypravuje, že Mojžíš a Eliáš za proměnění Páně mluvili s ním o exodu čili o smrti jeho. A věru, nebýti protivných svědkův a důvodů výše uvedených, sami přidali bychom se k výkladu tomu, ješto o jiném společném sv. Petra a Pavla z Říma odchodu nevíme, a ješto slovo *ἔξοδος* bez místnějšího určení nejsnáze o neodvratném všech odchodu z tohoto světa slyšeti lze⁸⁾.

1) Pokus historie zjevení bibl. str. 400.

2) Die hl. Schriften d. n. T. str. XVI. n.

3) Na m. d. str. 386. pozn. 3.

4) Na m. d. str. 405.

5) Evang. sv. Marka str. 3. — Při evang. sv. Mat. str. 17. Sušil rozličné výklady toliko uvádí, aniž se k některému rozhodně přidává.

6) Erkl. d. Evang. n. Matth. 2. vyd., str. 33. Erkl. des Evang. n. Mark. u. Luk. 2. vyd., str. 6.

7) *Naučný slovník* při evang. sv. Mat. sám sobě odporuje, klada jeho sepsání jednou (v čl. Evangelium), jak praví, podle Irene mezi r. 61. a 66., po druhé (v čl. Matouš) do r. asi 15. po nanebevstoupení Páně. Co do evang. Markova (v čl. Marek) drží se Irene, při evang. Lukášově (v čl. Lukáš) jej pomtjí.

8) Srovn. kn. Moudr. 3, 2.: *Ἔδοξαν ἐν ὀφθαλμοῖς ἀφρόνων*

Reithmayr, a podobně *Stárek* i *Sušil*, domnívají se co do evangelia Markova, že třeba lišiti sepsání a vydání evangelia; sepsáno prý bylo evangelium toto za živobytí sv. Petra, jak dosvědčují Papias, Klement Alex. a Eusebius, než vydáno prý bylo teprv po smrti Petrově, jak dří Ireneus. Avšak *Reithmayr* mylně se domnívá,¹⁾ že kněžata apoštolská již r. 65. smrt mučnickou podstoupila; *Stárek* zřejmě si odporuje, když jednou praví, že evangelium Markovo na světlo vydáno bylo teprv po smrti obou knížat apoštolských, tedy r. 67., a na jiném místě²⁾ o Lukáši tvrdí: „Sepsal své Evangelium ok. r. 54—58 . . . , když více těch vypravování před rukama měl (bez pochyby Matoušovo a Markovo)“, kteréžto poslední podle něho předce teprv nejméně 8 let *později* na světlo vyšlo. Tétěž nedůslednosti dopouští se *Sušil*, an o sv. Marku píše: „Můžeme slova jeho (Ireneova) shodně tak vyložiti s odchodnými udáními jiných otců, že sv. Marek za života Petrova spis svůj sice sepsal, ale teprv po smrti jeho veřejně vydal“; o Lukáši pak³⁾, že evangelium své bez mála buď r. 63., buď něco málo dřívěji psal a že nic nevadí, abychom jeho slovy: „Poněvadž mnozí podjali se složiti vypravování atd.“ Marka zahrnuta pokládali. Neboť žeby sv. Marek, Římany vyzván jsa sepsati kázání Petrovo, čtyry (podle *Sušila*), osm až třináct let (podle

τεθνάναι καὶ ἐλογίσθη κάκωσις ἢ ἕξοδος αὐτῶν; 7, 6.: *Mía δὲ πάντων εἴσοδος εἰς τὸν βίον ἕξοδος τε ἴση.* A podobně i u Jos. Fl. (Antt. IV. 8, 2.) a spisovatelův jak církevních, tak profanních. Viz *Danko*, *Ilist. Revel.* div. N. T. str. 278.

1) Str. 499 a 720.

2) Str. 406.

3) Evang. sv. Lukáše str. 5. — Co tamtéž se praví, že podle přípisu arabského překladu evang. Lukášovo sepsáno bylo 22. r. po vstoupení Páně, což by l. 55. po Kr. připadlo (22 + 33 = 55), o tom platí, co již výše o takovém počítání poznamenati jsme si dovolili.

Stárka) evangelium své byl v úkrytu choval a je toliko sv. Lukáši propůjčil, nikterak se nepodobá. Ať nic nedáme, že kdož kladou vydání evangelia Lukášova před vydání evangelia Markova, ruší posloupnost evangelí, jak nám ji přes všeliké konjektury tradice takřka jednohlasně¹⁾ podala. *Bisping*, jež mezi vykladateli N. Z. na přední místo stavěti náleží, nemoha mlčením pominouti svědectví Eusebiova, vece, toto že platí o Matoušově evangeliu aramejském, svědectví pak Ireneovo o řeckém jeho překladu mezi r. 65. a 67. učiněném. Avšak nedává Ireneus nikterak na rozum, žeby slova jeho o *řeckém* Matouši platila, anobř zjevně dí, že Matouš vlastním *jazykem Hebréuv* i spis evangelický vynesl čili rozšířil. A jakkoli Bisping k tomu náhledu se kloní²⁾, že shoda mezi evangelisty souzorcí z ústního až doslovně stejného vyučování dostatečně se dá vysvětliti a tudíž evangelium Lukášovo spis **Markův** nenadesylá, nemůžeme přece pochopiti, jak by následující jeho výroky srovnati se daly. O evangelích t. vůbec praví³⁾: „In dieser Weise entstanden denn zuerst die Evangelien des Matthäus, Markus und Lukas wahrscheinlich *in dieser chronologischen Reihenfolge*“; o evangeliu Markově⁴⁾: „Beide Nachrichten (sv. Klementa Alex. a Ireneu) lassen sich vielleicht so vereinigen, dass wir annehmen, Markus habe noch bei Lebzeiten des Petrus seine Arbeit begonnen und zum grossen Theil vollendet, herausgegeben aber erst nach dessen Tode. Hiernach fiel die *Abfassungszeit* in die Jahre 67 oder 68 n. Chr.“; a o evangeliu Lukášově⁵⁾: „ . . . die Apostelgeschichte . . . wurde höchst wahrscheinlich . . . um

¹⁾ Vyjímaje Klementa Alex. (u Euseb. H. E. VI. 14, 5.).

²⁾ Erklär. d. Evang. n. Matth. 2. vyd. str. 13. n.

³⁾ Na m. d.

⁴⁾ Erklär. d. Evang. n. Mark. u, Luk. 2. vyd. str. 6.

⁵⁾ Tamtéž str. 144.

das Jahr 64 n. Chr. verfasst. Dass aber ein groszer Zwischenraum zwischen der Abfassung des Evangeliums und der Apostelgeschichte sollte gelegen haben, ist schon deshalb nicht wahrscheinlich, weil beide Schriften so enge mit einander verbunden sind.“ To má býti „chronologische Reihenfolge“, když Matouš se klade do r. 42., Marek do r. 67. a Lukáš před r. 64!

IV.

Nesnází řečených uniknouti chtějíce, upustili jiní od běžného výkladu slova *εξοδος* o smrti knížat apoštolských a rozumějíce je o vyjití čili odchodu z Říma, pokoušeli se o nové výklady, ač s úspěchem nestejným. Tak zosnoval si anglikán J. Grabe (Adnott. in Irenaeum) na listech sv. Pavla I. Kor. a Efes. výklad prazvláštní, jež spíše důvtipečným než důvtipným nazvati lze. Poněvadž sv. Pavel v onom listě v Efesu psaném dí (12, 28.), že „ustanovil Bůh v církvi nejprv apoštoly, druhé proroky, třetí učitele“, o evangelistech nic nedotýkáje, v tomto pak z Říma do Efesu poslaném píše (4, 12.), že „dal Bůh některé sice za apoštoly, některé pak za proroky, jiné pak za evangelisty, jiné pak za pastýře a učitele“, naráží prý na evangelisty souzorce, z nichž prý za první římské vazby Pavlovy Matouš evangelium právě spisoval, Marek pak a Lukáš již k sepsání se chystali a po Pavlově z Říma odchodu i skutečně sepsali. A proto prý i sv. Ireneus dí, že Matouš psal evangelium své za apoštolování sv. Pavla v Římě, a po jeho odchodu že psali Marek a Lukáš. Jakoby jen ti sluli evangelisty, kdož evangelium spisovali, a nebyl sv. Lukáš (Sk. apošt. 21, 8.) i jahna Filipa nazval evangelistou! a jakoby Ireneus nemluvil spolu o sv. Petrovi! Ostatně že na vrátkém stavěl podkladě, znamenal Grabe sám, konče výklad svůj slovy:

„Cui tamen meae conjecturae non adeo multum confido, sed doctiorum iudicio eam lubens submitto.“

Jako výklad Grabeův pomíjí sv. Petra, tak pomíjí jiný výklad, jež u *Lamy*-ho ¹⁾, *Schwarze* ²⁾ a také v *Bibli české* z r. 1864 ³⁾ shledáváme, sv. Pavla. Ireneus mluví prý o *prvním pobytu sv. Petra v Římě* za Klaudia císaře od r. 42. počínaje a o *jeho toliko odchodu*, když za rozkazem Klaudiovým (podle *Orosia Hist. VII. 6. za 9. r. Klaudiova*) Židé a s nimi arcif i židokřesťané z Říma byli vypověděni. Sv. Pavla prý Ireneus jen proto připojil, poněvadž se již za jeho věku obyčejně oba sv. apoštolé jmenovávali, když se o působení jednoho nebo druhého v Římě mluvilo ⁴⁾. Než právem žádati lze důkazu takového způsobu mluvení na nepravdě se zakládajícího.

Obojí ten výklad poněkud spojuje *Güntner* ⁵⁾, maje za to, že genitivem absolutným *τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Παύλου ἐν Ῥώμῃ εὐαγγελιζομένων καὶ θεμελιούντων τὴν ἐκκλησίαν* se označuje Petrovo a Pavlovo v Římě působení *za různých dob*, Petrovo od r. 42., Pavlovo od r. 61. a tedy mezi dobí od r. 42. až do r. 63., podobně pak „exodem“ odchod Petrův za Klaudia a Pavlův r. 63. Poněvadž Güntner slova Ireneova *μετὰ τὴν τούτων ἔξοδον* i k evangelii Lukášovu odnáší, nic nenamítáme proti tomu, že dvojí evangelium po dvojím odchodu sepsáno býti pokládá, Markovo po odchodu Petrově, Lukášovo po odchodu Pavlově; žeby však Ireneus o Matoušově evangeliu jen vůbec říci chtěl, že bylo psáno mezi r. 42. a 63., tomu nelze přisvědčiti, poněvadž jednak Ireneus původ evangelia Matoušova „mezi Hebréji“ klade, jednak zajisté

1) *Introd. in s. Script.* 2. vyd., díl 2. str. 212.

2) *Kirchenlexikon von Wetzer u. Welte*, čl. *Evangelien*.

3) *Předmluva k evang. sv. Mat.*

4) *Lamy* toho důvodu neklade.

5) *Introd. in s. N. T. libros* str. 209.

nikde se ani nejmenší stopy u něho neshledává, žeby Marek snad dříve byl své evangelium sepsal než Matouš.

V.

Žádný z výkladův až posud uvedených neprozírá ke *spojitosti* slov Ireneových s částí předchozí v lat. toliko překladu zachované, a všickni mají za to, že absolutným genit. τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Παύλου a co násl., se označuje čas, kdy sv. Matouš své dílo sepsal, a že zájmenem τούτων sv. Petr a Pavel rozuměti se má. Jinak si počíná Frant. Patritius *) pravě, že vykládajíce slova : τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Παύλου a co násl., o době sepsání evangelia Matoušova sami si nesnáze zavalujeme. Sám pak dobu tu shledává naznačenu slovy : ἐν τοῖς Ἑβραίοις, když ještě sv. Matouš mezi Hebréji apoštoloval, a tudíž dříve než za příčinou hlásání evangelia vlast' svou opustil, jak i Eusebius svědčí. Ale jak by následující absol. genitiv vyložití měl, sám na rozpacích se povahuje řka, žeby jím snad toliko shoda vyjadřena býti měla evangelia Matoušem mezi Hebréji zvěstovaného a Petrem a Pavlem až ve vzdáleném Římě hlásaného; aneb žeby ten genit. k slovům předchozím neměl se ani potahovati, nýbrž puntíkem oddělití a s následujícími spojití, „ut sensus foret Marcum et Lucam, cum Petrus et Paulus Romae praedicarent et fundarent ecclesiam, atque adeo post horum inde profectionem, evangelium a se conscriptum nobis tradidisse.“ Avšak ani tento dvojitý výklad nemůže dokonale uspokojiti, poněvadž první neouplný jest, nic nevysvětluje, co by exodem na potaz vzatým rozuměti se mělo, a poněvadž druhý za jedno genit. absol. nepravě k větě následující víže, jak již z částic μὲν-δέ (ὁ μὲν δὴ Ματθαῖος — μετὰ δὲ τῶν τούτων ἔξοδον) patrnó jest, a za druhé, poněvadž předce ni-

*) V díle dotč. str. 38.

kterak z něho nevysvítá, zdali o současném čili různodobém sv. Petra a Pavla z Říma odchodu řeč jest, a do které doby před r. 65. by případně to současné jich v Římě apoštolování spadalo. Jinou pochybnost sám Patritius jeví řka: „Non tamen diffiteor vereri me, ut nomen *ἔξοδος* Petri et Pauli profectionem ex Urbe possit significare, tum quia videretur Irenaeus illud positum habuisse, eos semel ex Urbe profectos nunquam in hanc esse reversos, tum quia *σύνταξις* vix patitur, ut nomen hoc simpliciter usurpatum credamus pro *ἔξοδον ἐκ Ρώμης*.

Zajímavo jest, co Patritius za této příležitosti řídkou zajisté pokorou vypravuje. Když totiž sám o svém výkladu slova *ἔξοδος* pochybnosti projevoval, upozorněn jest od jednoho z posluchačů svých, žeby *ἔξοδος* znamenalo ovšem odchod čili vyjítí, ale nikoli odchod Petra a Pavla z Říma, nýbrž *odchod apoštolů vůbec na hlásání evangelia jiným národům*; neboť o tomto odchodu mluví prý Irenaeus v části předchozí slovy: „exierunt (apostoli) in fines terrae.“ Zde tedy poprvé zřetel vzat ke spojitosti úryvku výše položeného s částí předchozí a *ἡ τούτων ἔξοδος* vyložena o rozejití se apoštolův, aby i jiným národům zvěsti evangelické se dostalo.

VI.

O pět let později, než ve Frýburce vyšlo zmíněné dílo Patritiovo, napsal (r. 1858) nedávno zesnulý professor Tubinský *Aberle* *), ač nemaje snad vědomosti o výkladech Patritia a dotčeného posluchače jeho, o záhadném svědectví Ireneově obsírnější pojednání, a bedlivě prohlédaje k řeči Ireneově, kteráž svědectví toto předchází, dospěl k výkladu, v němž co do Matouše výklad Patritiův, a co do Marka a Lukáše výklad onoho neznámého posluchače

*) V čpse *Tübinger theol. Quartalschrift* str. 495. n.

Patritiova se spojuje. I Aberle totiž má za to, že genitivem *τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Παύλου* a co násl., se nestanoví čas, kdy Matoušovo evangelium sepsáno bylo, ten že významati dlužno ze slov *ἐν τοῖς Ἑβραίοις*, a že *ἡ τούτων ἕξοδος* to znamená, co podkladem jest církevní památky „*divisio apostolorum*“.*) Výkladem tímto nejen všeliké se odstraňují potyčky s Eusebiem a všemi svědky jím samým uvedenými, nýbrž i slovu *ἕξοδος* jasný přiřčen význam a stanovena jím časová hranice, za kterou nenáleží klásti původ evangelia Matoušova, a před kterou nedovoleno stavěti evangelia Markovo a Lukášovo.

VII.

Poněvadž jen porovnáním předcházejících slov Ireneových posouditi lze, zdali výklad právě položený na dostatečných důvodech spočívá a poněvadž i my s malou toliko odchýlkou k němu se přidáváme, nezbytno uvést zde i předcházející slova Ireneova. Když byl sv. Otec v 1. kn. proti bludařům neznámému příteli svému od Šimóna kouzelníka počínaje, objevil učení různých Gnostikův za tajné vyhlašované, a v 2. kn. je ponejvíce vlastní jich zbraní zporážel, jímá se v kn. 3. dávatí mu proti nim důvody z Písma vzaté; neboť toho prý vymáhá řád spásy Synem Božím stanovený, abychom pravdě od apoštolů se učili, kteří co byli hlásali, později z vůle Boží i v Písmech nám podali. Ti zajisté nehlásali evangelium dříve, než mocí Ducha sv. oděni byvše všelikým poznáním naplnění jsou; pak teprv vyšli až na konec země a zvěstovali lidem pokoj nebeský, majíce všichni vespolek a každý zvlášť evangelium Boží.

„Non enim per alios dispositionem salutis nostrae cognovimus, quam per eos, per quos Evangelium pervenit

*) 15. července in Propr. Boh.

ad nos: quod quidem tunc praeconaverunt, postea vero per Dei voluntatem in Scripturis nobis tradiderunt, fundamentum et columnam fidei futurum. Nec enim fas est dicere, quoniam ante praedicaverunt, quam perfectam haberent agnitionem; sicut quidam audent dicere, gloriantes, emendatores se esse apostolorum. Postea enim quam surrexit Dominus noster a mortuis, et induti sunt supervenientis Spiritus sancti virtutem ex alto, de omnibus adimpleti sunt, et habuerunt perfectam agnitionem; *exierunt in fines terrae*, ea quae a Deo nobis bona sunt evangelizantes, et coelestem pacem hominibus annuntiantes, qui quidem et omnes pariter et singuli eorum habentes Evangelium Dei.“

Pokračuje-li nyní sv. Otec: „*Ita* Matthaeus in Hebraeis,“ ὁ μὲν δὲ Ματθαῖος ἐν τοῖς Ἑβραίοις, již z částice vytýkající δὲ, kterouž překladatel dobře převedl „*ita*“, na jevo jde, že sv. Otec *dolíčiti* chce, co právě byl pověděl, že totiž evangelium, z něhož řádu spásy učiti se jest, nebylo toliko ústně zvěstováno, nýbrž i písemně nám podáno, a to že platí netoliko o evangeliu Židům hlásaném, nýbrž i o evangeliu až na konec země pohanům zvěstovaném. Takto měla spolu ozřejměti jednota evangelia po celém světě ohlašovaného naproti neshodným náhledům učení gnostického. I bylo tedy sv. Otcí nezbytně mluviti o evangeliích, a sice tak, jak toho předchozí jeho tvrzení vymáhalo. Proto dí, že *Matouš* mezi *Židy*, a sice Hebréji, netoliko *hlásal*, nýbrž *také písemně* evangelium jim zůstavil (řecký text má výslovně καὶ γραφὴν ἐξήνεγκεν, kteréžto καὶ lat. překladatel pominul); podobně že mezi *pohany* až v Římě sv. *Petr* a *Pavel* *blahověstili*, a že i jejich *kázání* později bylo *sepsáno*, Petrovo Markem, Pavlovo Lukášem. O sv. *Janu* jen povrchně dotýká, že později i on evangelium *sepsal*, když v Efesu, ovšem za úřadem apoštolským a tudíž i *kazatelským* se zdržoval. O *čase*, kdy

evangelia naše byla sepsána, sv. Otec psáti nehodlal a jen potud o něm se zmiňuje, pokud během přirozeným a téměř bezděčným nemohl nešetřiti posloupnosti jich časové.

I domníváme se tedy, že absolutným genit. *τοῦ Πέτρον καὶ τοῦ Παύλου* a co násl. se nikterak neoznačuje čas, kdy sv. Matouš *ἐν τοῖς Ἑβραίοις* ústně i písemně blahověstil, nýbrž *protiva národῶν* (a vzdálenost míst), jimž hned za dob apoštolských evangelium i *slovem* hlásáno, i *písmem* podáno jest, Hebréům v Palestíně, pohanům až v dalekém Římě a později i v Efesu. Známkou času sepsání toho postřehujeme spíše ve slovech: *ἐν τοῖς Ἑβραίοις* a pak: *μετὰ τὴν τούτων ἔξοδον*. Již dříve byl řekl sv. Otec o apoštolích: „*exierunt in fines terrae*“, a o evangeliu Matoušově nepraví, žeby bylo psáno po nějakém „exodu“, nýbrž že bylo psáno „mezi Hebréji“, o evangeliích pak ostatních vece, že byla psána *μετὰ τὴν τούτων ἔξοδον* a *ἔπειτα*. I dlužno nyní uvážiti, koho sv. Otec zájmenem *τούτων* vystihuje, a co slovem *ἔξοδος* říci chce. Vykladatelé výše uvedení bez mála všickni odnášejí zájmeno *τούτων* k sv. Petru a Pavlu, o nichž ve větě předcházející řeč jest, jen nejmenovaný posluchač Patritiův a Aberle je rozumějí o apoštolích vůbec a potahují nazpět až k větě: „*exierunt in fines terrae*.“ Exodem pak onino rozuměli aneb smrt knížat apoštolských, aneb odchod Pavlův z Říma r. 63., aneb odchod Petrův za rozkazem Klaudiovým, aneb odchod obojí; a tito rozejití se apoštolův, aby zvěstovali evangelium i cizím národům. Nám však, abychom konečně i své mínění skromně pronesli, zdá se nebýti dostatečné příčiny, pro kterou bychom ukazovací zájmeno raději k předmětu vzdálenějšímu odnášeli a slovem *τούτων* nerozuměli Petra a Pavla, o nichž bezprostředně řeč předchází. Naopak vidí se nám, že sv. Otec, začínaje slovy: *ὁ μὲν δὲ Ματθαῖος*, a pravě o Matouši, že *ἐν τοῖς Ἑβραίοις καὶ γραφῆν εὐαγγελίου ἐξήνεγκεν*, a maje tudíž na mysli

nějaký protiklad (*μὲν — δέ*), asi říci chtěl: *ὁ δὲ Πέτρος; καὶ ὁ Παῦλος ἐν τοῖς ἔθνεσι καὶ γραφὴν εὐαγγελίου ἐξήνεγκεν;* což ale říci nemoha a předeslav již, že v Římě kázali vlast svou opustivše, pokračuje takto: *μετὰ δὲ τὴν τούτων ἐξοδον* Petrovo kázání podal nám Marek a Pavlovo v knihu složil Lukáš. I rozumíme tedy „exodem“ *vyjití Petra a Pavla z vlasti jejich na cesty apoštolské mezi pohanskými národy*; exod Petrův udál se dříve r. 42., exod Pavlův později r. 45., když byl první cestu apoštolskou nastoupil.

I byl by tedy smysl slov Ireneových na potaz vzatých tento: Apoštolé z počátku kázali ve vlasti své, později odešli k jiným národům; některých kázání i sepsáno jest. Ve vlasti své kázal i Matouš, i Petr, i Pavel, i Jan, avšak jen Matoušovo evangelium ještě ve vlasti mezi Hebréji bylo sepsáno, a sice apoštolem samým, dříve než k jiným národům odešel; co Petr a Pavel ve vlasti své kázali, nebylo sepsáno, ale když pak odešli k jiným národům, bylo i jejich mezi pohany kázání sepsáno, avšak nikoliv jimi samými, nýbrž Petrovo Markem a Pavlovo Lukášem. Ještě později, a také ne ve vlasti, nýbrž v Efesu, napsal sv. Jan své evangelium.

Výkladem tímto, jak alespoň se domníváme, hermeneuticky veskrze správným dotčený rozpor mezi Ireneem z jedné a Papiou, Apollóniem, Klementem Alex. a Eusebiem z druhé strany bez všelikého násilí se odčiňuje, platnost těchto svědků nemálo zvyšuje a věrohodnost Ireneova obhajuje, co do doby však sepsání našich evangelíí nic jiného se nepraví, než že evangelium Matoušovo první a ještě před jeho z Palestíny odchodem, ostatní pak později a sice Janovo poslední sepsáno jest.